
Tari Lujza

AKI SZOLGÁLATOT VÉGZETT – A 100 ÉVE SZÜLETETT RAJECZKY BENJAMIN EMLÉKEZETE

Tisztaszívű, hűséges szolgálat. Ez jellemezte Rajeczky Benjamin ciszterci szerzetespapot, a népzene és a gregorián nemzetközi hírű kutatóját, a Budai Szent Imre Gimnázium egykor legendás hittan- és ének-zenetanárát. Nevét sokan ismerik, s nemcsak azok, akik közvetlenül tanítványai, vagy munkatársai lehettek. Legtöbben, természetesen szűkebb hazájában, Heves és Nógrád megyében ismerhették, mely területhez élete végéig hűséges maradt. Ők elsősorban az élet gondjait-bajait enyhítő reverendás, vagy civil ruhás szerzetes papot, a pásztói utcákon egy néhány mondatot mindenkivel szívesen váltó egyszerű, kedves és minden iránt figyelmes embert látták benne. Látták persze a szokatlant is: a hasznosi dombokon fiatalokat is meghazudtoló frissességgel sielő, kezdő sízőket tanító sportembert, az öregeket dalokról, régi szokásokról faggató, kottázó tanárt, vagy a vonathoz külföldi vendéget kísérő, idegen nyelveken beszélő szerény úriembert. Környezetében érthető módon sokaknak sejtelve sem volt arról, hogy legemberibb emberségén túl ki és mi is Rajeczky Benjamin. S amikor már öregedett, s kezdett híre lenni annak, hogy „nagy ember”, sokaknak sejtelve sem lehetett arról, mitől az. Nem tudhatták, mit köszönhet neki a hazai és a nemzetközi zenetudomány, az egyházzene, a zenepedagógia, s miért tekinthetnek rá oly sokan, mint polihisztorra, mentorra, biztos ízlésű muzsikusra. Egyet viszont mindenki pontosan felfogott, ha csak egyszer is kapcsolatba került vele. Azt, hogy elragadó személyiségéből egyszerre sugárzott a szerzetesi alázattal párosuló kötelességtudat, az élet iránti ártatlan kíváncsiság és egyben annak mély ismerete, egyszerre a komolyság és a vidám életöröm. Legfőbb tulajdonsága azonban az volt, hogy mindezeket másokra is át tudta sugározni. Aki a közelébe került, az előtte vallási értelemben vett gyónás nélkül is gyónt, s feloldoztatott. A feloldozás (legalábbis fiataloknál) gyakran egy „Te, gyerek aztán legközelebb...” mondattal történt meg egy bátorító, kedélyes hátbavágás, és sosem kenetteljes, patétikus papi intelmek kíséretében. Derű, pátoszmentes mély hit párosult benne az élet rendjének bölcs elfogadásával és a világ jobbulásáért tenniakarással. Ezek adták azokat a sugárnyalábokat, melyek láthatatlanságukban is ragyogó, meleget adó glóriát fontak feje köré.

Könyveinek, tanulmányainak, az általa szerkesztett hanglemezeknek, mások munkáit méltató műismertetéseinek listája hosszú oldalakat töltene meg. Zenekutatóként elsősorban a gregorián és a népzene területén folytatott kutatásokat, de jelentősek az általános zenetörténet és az egyházzene területén elért eredményei is. A hazai és a nemzetközi szaktudomány különösen nagy tisztelettel adózott azoknak a kutatásainak, amely elindításában majd magas szintre emelésében idehaza és külföldön egyaránt nagy szerepe volt. Ez pedig a népzene és gregorián párhuzamait, kapcsolatait feltáró munkássága. Zene-pedagógiai elvei ma is teljes értékűek és sok szempontból ma is megvalósításra várnak.

A nagyközönség persze, ha tudja is ki volt Rajeczky, természetesen nem a gyakran csak külföldön, idegen nyelveken megjelent művekből ismeri a nevét, hanem főleg ismeretterjesztő munkáiból: rádió- és televízió műsorai-ból. Ilyen céllal írt előadásait mindig egyszerűen fogalmazott, közérthető formában mondta el a szépre-jóra nevelő szerzetespap tanár legodaadóbb, örök tanítási szándékával. E tevékenységét élete utolsó korszakából már hang- és filmszalagok őrzik, de tömegével ismertetett ő zeneműveket, vezetett be hangversenyeket már fiatal tanárként is. Személyes visszaemlékezései szerint ezeket a bemutatókat különösen fontosnak tartotta, pedig néha előfordult, hogy a rossz közlekedési viszonyok miatt gyalog baktatott fel Pásztóráról Budapestre a téli havas, latyakos, vagy esős időben, hogy a vállalt előadást megtartsa. Előfordult ilyenkor, hogy mire felért, derékig vizes lett a reverendája, s teljesen átázott a cipője. Ezeket az emlékeit később persze mint valami jó tréfát, harsányan nevetve idézte fel olyanformán, hogy „hát, bizony kutya dolog volt, dehát nem lehetett nem menni, mikor ott várta az embert a sok gyerek! S mikor aztán látta az ember azt a sok örömet az arcukon, a szemük csillogását a hangverseny alatt, hát már nem is fázott úgy abban a nedves ruhában. A hangverseny alatt meg valahogy csak megszáradt a ruha, lehetett visszabattyogni Pásztóra. Csakhát akkorra meg már olyan sötét lett, hogy azokba a lyukakba is belelépett az ember, amiket addig kikerült. Egyszer Gödöllőnél egy nagyon mély kátyúba léptem, teljesen sáros, vizes lettem.” – emlékezett vissza személyes beszélgetéseinkkor.

Azoknak, akik személyesen ismerték, még ma is élő valóság. 90. éve felé járva is sokan megcsodálhatták friss, ruganyos járását, dús orgánumát, szemének eleven, derűs csillogását, megtapasztalhatták mindenre nyitott, friss szellemét. Szinte hihetetlen is hogy a kortalan Béni bácsi idén már 100 éves lenne. A naptár azonban figyelmeztet bennünket: ha élne, november 11-én töltené be a 100. esztendő, s már 12 éve nincs közöttünk.

Béni bácsinak írom, hiszen nemcsak gyerekkoromtól ismertem (a Rajeczky ház második otthonom volt), hanem abban a kitüntetésben is részesülhettem, hogy később kollégájaként is éveken át együtt dolgozhattam vele. (A protekcióra gyanakvók kedvéért meg kell jegyeznem: abban, hogy ugyanabba az intézetbe kerülhettem amelyben ő is dolgozott, neki közvetlenül semmilyen szerepe nem volt, sőt, mint tanáraimat, őt is meglepte döntésem, hogy jól indult aktív muzsikusi pályafutásomat felcseréltem a zenetudománnyal.) Béni bácsinak hívta őt mindenki, beleértve azokat a nála fiatalabb, de ma már szintén tiszteletreméltó kort megért külföldi kollégáit is, akik a születésének 100. évfordulójára 2001 augusztusában Pásztón rendezett nemzetközi konferenciára eljöttek leróni iránta való tiszteletüket. S e nevet, „Béni bácsi”, mint egy különös fogalmat és szimbólumot a Rajeczkyt személyesen már nem ismerő legfiatalabb külföldi zenekutató kollégák is azonnal átvették, mintegy bizonysgot téve ily módon is az őt jellemző szellemiség elfogadásáról: az elődök tiszteletének és a tudósi hagyományok továbbvitelének fontosságáról.

1901. november 11-én született Egerben, s szülei a Ferenc keresztnevet adták neki. Az egri gimnáziumból tizenhat éves korában Zircra került a cisztercita rendbe, s novícius idejének letöltése után a rend tagja lett, Benjamin névvel. A család is ekkoriban került át Pásztóra. 1921-től Ausztriában, az innsbrucki egyetem teológia szakán folytatta tanulmányait, ahol művészettörténetet is hallgatott, majd hamarosan beiratkozott a zenetudományi szakra is. Zenetudósként itt alapozta meg európai népzenei-zenetörténeti szemléletét, s közben a gyakorlati zenében is folyamatosan képezte magát. Pedig már addig is sokoldalú muzsikusi felkészültségről tett tanúbizonysgot, hiszen Egerben és Zircen is tanult zenét: hegedült, furulyázott, harmóniumon játszott. Innsbruckban énekelt a gregorián kórusban, majd másodéves korától már maga vezette azt, játszott a növendék-zenekarban, s mindig készen állt arra, hogy helyettesítsen egy-egy hiányzó hangszert. Amolyan zenei mindenes volt, s lelkesen segítette, korrepetálta a gyengébbeket és a kisebbeket. Több nyilatkozatban, rádióriportban szólt arról, hogy éppen azért kérte magát Innsbruckba, mert tudott a város pezsgő zenei életéről. Közben pedig az Ausztriában az Universal Edition kottakiadványain keresztül frissen megjelent Bartók és Kodály művekkel (zongorakíséretes dalokkal és zongoraművekkel) ismerkedett meg, s Kodálynak a magyar zenei viszonyok és általában a művelt magyarság megteremtésével kapcsolatos, akkoriban megjelenő írásait olvasta, melyek mélyen hatottak rá.

Az innsbrucki egyetemi tanulmányok befejezése és teológiai doktori diplomájának megszerzése után 1926-tól a Budai Szent Imre Gimnáziumba került, mint hittan és énektanár. Ott hamarosan kiderült, hogy a zenetanítás színvonala az egyébként igen magas szintű iskolában messze elmarad a kívánatostól. A tananyag nagyrészt a 19. századból öröklött német alapú tanalokból állt, s a módszerek sem voltak megfelelőek az elemi iskolai ének tanítására. Jól tükrözte ez az akkori hazai állapotokat, ám a Kodály írásaival és muzsikusi képzettséggel felvértezett Rajeczky mindezt nem nézte tétlenül. Nem sok időbe telt, s hamarosan sikerült magas szintű, új alapokra helyezett ének-zenetanítást megvalósítania. Mindezt akkor értékelhetjük igazán, ha tudjuk, hogy már a legelső évben megmutatkozó jó eredményeit heti egy énekórán érte el, továbbá, hogy énekóra csak az első két évfolyamban volt. Ő mégis létre tudott hívni egy iskolai ének-és zenekart, melyekben később kiváló vezető muzsikuskok (pl. Járdányi Pál, Dávid Gyula, Novotny Gergely, Pallagi János) illetve nem zenei pályára került, de szintén jó zenei adottságokkal rendelkezők (pl. Eckhardt Sándor, Várbíró György, Geszler György stb.) énekeltek és zenéltek. Ilyen irányú működése nem maradhatott visszhang nélkül, annál inkább, mert maga is egész sor pedagógiai írást adott közre. Az 1930-as évek elejére Ádám Jenővel, Kerényi Györggyel, Bárdos Lajossal és másokkal hamarosan létrehozták a Magyar Énekotatók Szövetségét, melynek főtitkárává őt választották meg. A már fiatalon legendás hírű ének-zenetanár pedagógiai módszerének fontos részét képezte, hogy a zenét egyrészt Kodály szellemében a magyar népzene keresztl, másrészt szerzetesi hivatásának szellemében a gregorián zenén keresztl szerettette meg. Hozzá tartozott ehhez a módszerhez (s ezért különbözött is Kodály módszerétől), hogy Rajeczky már a tanítás legkezdeti fázisában egyenrangúnak tekintette az énekes és hangszeres zenét (Kodály a hangszertanulást néhány év énektanulásra alapozta), valamint egyformán igyekezett számukra klasszikus zenét, azon belül egyformán a régi (sok, idehaza addig ismeretlen kora-középkori mester művét) és kortárs zenét, valamint gregoriánt és népzeneét tanítani. Alapvetően új volt az az elgondolása is (és tudomásunk szerint e tekintetben az első kezdeményező), hogy a tanulóknak az órákon eredeti népzenei hangfelvételeket mutatott be az 1937-től Pátria címmel megjelent autentikus népzenei hanglemezekről, a cserkész táborokba pedig kiváló tudású falusiakat hívott meg, hogy a gyerekek közvetlenül tőlük tanulhassanak népdalokat. Bartók, Hindemith művek bemutatói, s a tanítványok által emlegetett idős parádi énekes (a Rajeczky gyűjtések ismeretében nagy valószínűséggel Tarjáni Bálint) egyenrangúan kaptak helyet pedagógiai programjában. Éppúgy, ahogy az általa alapított és más-

---

hol is szorgalmazott rezesbanda meg a furulya is helyet kapott az egyszólamú gregorián ének mellett. (Furulyaiskoláján nemzedékek nőttek fel.) Pedagógiai hatékonysága ekkoriban már közismert: a ma is modern *Énekes Ábécé* elemi iskolai énektankönyv 1938-43 között tíz kiadást ért meg, s az első kiadás egyetlen hónap alatt elfogyott (Kerényi Györggyel készítette).

Közben mint jó hírű tanár újból iskolapadba ült: Kodályhoz iratkozott be a Zeneakadémiára. Ekkoriban (és még sokáig) népzénét nem tanítottak önálló tantárgyként, így Kodálynál hivatalosan zeneszerzést tanult. A zeneszerzés órákon illetve azok után azonban a népzenei stílusokban is elmélyedhetett. (Volt zeneszerzős évfolyamtársa, Sulyok Imre jól emlékszik arra, milyen kitűnő falsett hangon énekelte a Palestrina művek legmagasabb szólamait, s hogy Kodály az órák végén hogyan hívta vissza Rajeczkyt, hogy még beszélgessen vele.)

1939-40-ben római zenei tanulmányúton járt, s ekkoriban már a zenetudományi munkákba is bekapcsolódott: olasz-magyar zenetörténeti kapcsolatokról írt, gregorián forrásokat adott közre, *Kis zenetörténet* címmel az iskolákban és a nagyközönség számára is használható könyvet tett közzé.

Hamarosan felismerte a népzene gyűjtés szükségességét, s az egyik legkitűnőbb gyűjtővé és népzene-lejegyzővé vált, akihez később jó nevű külföldi szakemberek is kezdőként jártak gyűjtési- és lejegyzési stúdiumokra. (A lejegyzés a hangfelvételeken lévő dallamok kottaképből rögzítése. Nem könnyű feladat, különösen az archaikus előadású, dúsan cifrázott dallamok esetében.) A népzene gyűjtést 1935-ben kezdte meg Taron és Zirc közeli dunántúli falvakban.

A háború után az egyházi iskolák feloszlását követően őt is elbocsátották tanári állásából. Bár meghívást kapott a Pázmány P. Tudományegyetemre, ott is csak 1946-ig taníthatott. Már neves pedagógus, külföldön is elismert zenetörténész, szerzetesi hivatása miatt azonban a népzene tudományi kutatásokat nem folytathatja hivatalos, állami alkalmazásban. Mint megbízható neves szakembert, Lajtha László foglalkoztatja őt a Néprajzi Múzeum Zenei Osztályán. A rábízott (nem könnyű munkát) azonban ingyen végzi – még Pásztó-Budapest-i útiköltségét is maga fizeti. Lajtha komoly munkaerő- és szakember-hiánnyal küszködött már a háború előtt is, a háború után pedig teljesen egyedül maradt. Érthetően támogatná tehát Rajeczky kinevezését, s levelezik is az érdekében. Ekkor persze még nem sejtheti, hogy néhány év múlva politikai okból neki is távoznia kell majd a múzeumból. Rajeczky életének legnehezebb, legbizonytalanabb időszakára következett, különösen azt követően, hogy a szerzetesrendeket is feloszlatták. (1945-ben ő lett a pásztói cisztercita rendház perjele.) Egy 1958

őszén kelt szűkszavú önéletrajzában így vallott erről az időszakról: „1946-tól a VKM [Vallás-és Közoktatási Minisztérium] felkérésére ... a Néprajzi Múzeum népzenei osztályán végeztem szolgálatot...” Ez a találó szolgálat szó távrolról sem csak az alkalmazotti jogviszonyt jelző szakkifejezés: ő valódi szolgálatot teljesített azzal, hogy Lajtha távollétében egyszemélyes mindeneként ingyen látta el az osztály mindenféle feladatát, s közben állandó politikai ellenőrzésnek, sőt provokációnak volt kitéve. 1950-ben végre kinevezték, ám ezután is sokféle formában nehezedett rá a politikai nyomás. Rajeczky minden tudományos felmérésnek álcázott politikai vizsgálatra a tudományág valós problémáit bemutató iratban válaszolt. Ha pl. az osztállyal kapcsolatban arról érdeklődtek, kik és milyen célból látogatják a népzenei gyűjteményt, a kérdést ügyesen megkerülve többek közt ezt válaszolta *Pro Memoria a Népzenei Osztály helyzetéről* címmel készített beadványában: „A jelen helyzetben a Népzenei Osztálynak egyetlen munkaereje van, akinek a közönség kiszolgálása, a költségvetések és jelentések elkészítése mellett a felvételek lebonyolítására, a helyszíni gyűjtésre, főleg pedig a sok időt igénylő lejegyzésre (a támlapok elkészítéséről nem is beszélve) alig marad ideje.” (Tegyük hozzá: a közönség kiszolgálása részben az osztályra rendszeresen bejáró, igyekvő, érdeklődő fiatal kutatójelöltekkel való intenzív foglalkozást jelentette, részben pedig a nagyközönség kiszolgálását.) Ha 1951-ben a „dolgozó nép” zenéjével foglalkozó „új” népzene-kutatói munka helyzetéről vártak tőle beszámolót, ő a legnehezebb sztálinista időben is vállalta, hogy kifejtse véleményét, miszerint e tudományág csak akkor újulhat meg, ha végre intenzíven folytatni tudja mindazt, amit a háború megszakított, s amit a század első felében Bartók és Kodály munkássága már megalapozott és nagyon is újként előkészített. 1952-ben megírta összefoglalóját a tudományág addig elvégzett munkáiról, a kialakult (és más országok által is nagyra értékelt) módszerek és hagyományok folytatásának szükségességéről, s a jövőbeli feladatokról. Írásában – csakúgy, mint példaképei, Kodály és Bartók korábbi írásaiban – természetesen fogalmazódik meg, hogy a népzene kutatása nem öncélú, s hogy minden új eredmény az addig elnyomott tömegek zenei kincsének megismerését célozza, ahogyan már az elődök el is kezdték azt. A népzene-tudomány módszereit tekintve viszont csakis tudományos lehet, mely módszereket magának kell kialakítania, s e módszernek a tisztán zenei szempontú elemzés is szoros részét kell, hogy képezze. Az írás abban az időben jelent meg, amikor a hosszú vajúdas után 1951-ben végre elindított Magyar Népzene Tára sorozatot és különösen Bartók Bélának a tisztán zenei alapokon nyugvó zenei rendszerét súlyos támadások érték a szakma zsdanovi szellemű hazai képviselői részéről. Az amerikai emigrációja miatt halálában is megbélyeg-

---

zett Bartók legnagyobb súlyú népzene-tudományi munkájának, a zenei rendszerbe foglalt magyar gyűjteménynek a kiadása a sztálinista vezetés letűnte után is még jó ideig nem kerülhetett szóba. A magyar népzenei dallamtípusok bemutatását célzó Népzene Tára sorozat pedig azzal a kompromisszummal folytatódhatott, hogy először a „dolgozó nép” mindennapi életéhez kapcsolódó dallamok – azaz a szokásdalok – kerültek bemutatásra. A tisztán zenei szempontú (ily módon néptől idegennek sőt imperialistának bélyegzett) zenei rendszerezésű dallamok először csak a sorozat VI. kötetében láthattak napvilágot (1972), de már a Rajeczky által szerkesztett V., Sirató kötetben (1965) is jelen van az egyes területeken jellemző siratótipológia. 1952-ben mindenesetre nem kis bátorság kellett ahhoz, hogy valaki épp csak kikerülve a létbizonytalanságból, az akkoriban hirtelen támadt sajátos szakzsargon használata nélkül is el merje magyarázni, miért szükséges a zenei rendszerezés, miért és hogyan tudja az majd kiegészíteni a műfaji, funkciós stb. szempontú rendszert.

Térjünk rá népzene-gyűjtéseire, amely nemcsak a nagyközönség előtt, hanem, jószerével a szorosabb szakma előtt is ismeretlen. Ennek oka is rá jellemző szerénység: ő a közös gyűjteménybe szánt gyűjtéssel is szolgálatot végzett, s egyszer sem lehetett a szájából olyasmit hallani, hogy „az én gyűjtésem”, annál többet a mások gyűjtéseinek dicséretét. Számára az volt a fontos, hogy az általa összegyűjtött népdalkincs a (már a 19. század folyamán megálmodott) közös gyűjteményt szaporítsa, nem pedig az, hogy kimutatásokat végezzen, hány faluban, hány előadótól hány dallamot sikerült feljegyeznie. Jellemző például, hogy 1951 után is intenzíven folytatta a gyermekjátékdallamok gyűjtését, azt követően, hogy A Magyar Népzene Tára I., gyermekjátékokat tartalmazó kötete megjelent. Tudta tehát, hogy gyűjtése már nem kerülhet be a közös kiadványba, ám tudósi meggyőződése volt, hogy a kötet kiadása nem jelentette az anyagfeltárás befejezettségét és különösen nem jelentette az összegyűlt anyag vizsgálatának mellőzhetőségét. Ezért sokakkal ellentétben ő fáradhatatlanul foglalkozott tovább azokkal a témákkal is, amelyek egy rövid időre megoldottnak tűntek. Gyűjtéseiben a szülőföldön és általában a szélesebb északi földrajzi sávban végzett feltárások jelentik a legnagyobb súlyt. A Palócvidéken időrendben a következő falvakban dolgozott: 1935-ben Taron, 1948 februárjában Pásztón, majd az 1950-es években egész sor Mátra-i és Mátra környéki faluban: 1952 augusztusában Szuhahután, Mátrakeresztesen, Hasznoson, Dorogházán, szeptemberben Hollókőn, októberben újból Szuha-hután. 1954 februárjában Atányban, Pásztón, Taron, júliusban Felsőtárkányon, Mátramindszenten, augusztusban Terpesen, Felsőtárkányon, decemberben Bodonyban, Parádon,

---

Nagybárcányban, majd újból Felsőtárkányon járt. Közben már az 1940-es évek végétől bekapcsolódott Domokos Pál Péter mellett a Dunántúlra telepített moldvai csángó és bukovinai székely népzenei hagyomány feltárásába, s egyedül is és Balassa Iván néprajzkutatóval közös gyűjtőutak keretében is jelentős gyűjtőmunkát végzett a Zempléni hegyvidéken és a Bodrogközben. 1952-re ő fejezte be Lajtha Lászlóval a megkezdett és a második világháború által megszakadt Pátria lemezsorozat kiadásra előkészítését. Ekkor 100 újabb hanglemez készült el, amelyek már nem kerülhettek kiadásra. 1955-ben újból Bodonyban és Mátranovákon dolgozott. 1960-tól jelentős dallamkincset tárt fel még az Alföldön, melyből kiemelkedik a sajátos néprajzi arculatú Tápén, valamint a Jászságban gyűjtött anyag, főleg az egyházi népének szempontjából. 1968-ban újból gyűjtött Pásztón is és ekkor már jó minőségű magnetofonnal tudott dolgozni. Mert szerénységére persze az is jellemző volt, hogy bár nagyon is érzékeny volt az új és jó technikai lehetőségek iránt (a népzene gyűjtések nemzetközi történetét is ő foglalta össze írásban), a jó gépek használatát általában átengedte másoknak. E hatalmas gyűjtő- és a hozzá kapcsolódó archiváló, dallamrendszerező munka mellett írja meg és adja ki alapvető fontosságú tanulmányainak egész sorát. Közben fáradhatatlanul tanít, persze most már nem hivatalosan: a Néprajzi Múzeumban fiatal néprajzkutató muzeológusokat tanít idegen nyelvre, azért, hogy ne szakadjanak le a világtól, megismerhessék a korábbi illetve az országba véletlenül bejövő nyugati szakirodalmat. S közben Lajtha hangszeres kiadványaihoz készíti a legbonyolultabb hangszeres zenei lejegyzéseket. A lejegyzések készítése Rajeczky részéről szintén szolgálat. A Bartók és Kodály által megalapozott hazai népzene tudományi iskola a lejegyzési módszerek kidolgozásában is élen járt. Rajeczky nem hiába tanult Kodálynál és nem hiába vizsgálta tudományos munkában is Bartók lejegyzési módszerét: módszereiket jól alkalmazta, sőt tovább finomította őket. Hamarosan olyan lejegyzővé vált, akire minden fontos népzenei forráskiadványnál rábízhatták a legkényesebb, legnehezebb, legdúsabb díszítésű dal-
lamok és persze a technikailag legöregebb, ezért sistergő, gyenge hangú fonográfhengerek anyagának lejegyzését. Neve a lejegyzéssel kapcsolatban azonban ma sem kapja meg az őt megillető elismerést. Idehaza azért nem, mert Lajtháé elhomályosítja (Rajeczky nevét a megjelent kötetekben végül fel sem tüntették), külföldön pedig azért nem, mert erről az oldaláról csak azok ismerik, akik személyesen tanultak nála. Sajnos olyan külföldi tanítványa is akadt, aki azzal hálálta meg a szakszerű bevezetést a lejegyzés gyakorlati és elméleti részébe (és annak idegennyelvű irodalmába, melyet Rajeczky gyűjtött egybe), hogy hazatérte után a Rajeczkytól frissen megtu-

---

dottakat sürgősen megírta egy szaklapba. A cikkben természetesen egy szóval sem említi mentorát, s jóformán még a magyar lejegyzői iskolát sem. Mindent saját friss kutatásként mutat be, s azóta természetesen őt tekintik a lejegyzés elismert szakemberének.

Rajeczky Benjamin népzenegyűjtéseiből *A Magyar Népzene Tára* sorozat és több más tudományos kiadvány természetesen közölt dallamokat, gyűjtései azonban mégis ismeretlenek, mert önállóan nem jelent meg népzenei gyűjteménye, pedig falumonográfiát is tervezett. (Az önálló gyűjtemények hiányában nincs egyedül.) Tulajdonképpen a Domokos Pál Péterrel közösen szerkesztett, részben közös gyűjtésüket tartalmazó és Rajeczky által lejegyzett *Moldvai csángó népzene* három kötete képez kivételt, melyből az utolsó kötet már Rajeczky halála után jelent meg. (A III. kötet megjelenését nagyon várta, a kiadás azonban hosszan elhúzódott.)

Szerénységére jellemző, hogy egyetlen darabot sem adott ki saját gyűjtéséből a *Magyar Népzene* c. hanglezem-sorozatán sem (1969, 1972 és 1974). Az eredeti népzene bemutató lemez újszerű volt abban, hogy azonos elrendezésben és külön-külön is átfogóan mutatta be a magyar népzene minden lényeges elemét. A háromszor négy lemez minden első lemeze a régi stílus különböző stílusrétegeiből, második lemeze az európai rétegbe valamint az új stílusba tartozó anyagból mutatott be népdalokat, harmadik lemeze a hangszereket és hangszeres zenét, a negyedik pedig a népszokások dallamait tartalmazta. A lemezeken található dallamok sokaknak valódi művészi élményt jelentettek, Rajeczky lényegretörő magyarázatai pedig egyaránt szóltak a szűkebb szakmának és a szélesebb közönségnek. A sorozat második tagja Párizsban a nemzetközi hanglezem versenyen nagydíjas lett. Amikor aztán idehaza egy riportban arról kérdezték, mit szól ehhez a kitüntetéshez, akkor azt válaszolta, hogy zenepedagógusként igazán annak fog örülni, ha a lemez minden iskolába eljut, s szerepet játszik majd az ifjúság zenei nevelésében. Ez az óhaja sajnos csak részben valósult meg, a lemez-sorozat azonban iskolán kívül is tanított (ma is állandóan keresett cikk a hanglezem-piacon), s nagy szerepe volt a népzenei mozgalom alakulásában. Mivel a kísérfüzet angol, német, francia és orosz nyelven jelent meg, a sorozat a külföld számára mint lemezkiadvány-típus jelentett mintát. A lemez nagy hatású volt azért is, mert rajta a teljes magyarság megszólalt (Kárpátalja kivételével, ahová az 1980-as évek végéig nem jutott el népzene-kutató, az igen korai gyűjtések anyaga pedig nem volt használható). Rajeczky, mint korábban, most sem törődött a politikai nyomással. Ha témája megkívánta, a legkritikusabb időkben is bátran vállalta, hogy a teljes magyarság népzenejének kutatója, s akár munkája címében is megjelölte,

---

mely népcsoportról, vagy földrajzi területről kíván szólni. Felvidéki lakodalmasról és székely betlehemesről írt abban az időben, amikor a Magyarországtól elszakított területeken élő magyarságról szólni sem volt szabad. Mivel a hanglemezsorozaton számos határon túli magyar előadó is szerepelt, tekintettel az adott politikai helyzetre, az előadók nevét, saját érdekükben nem tüntette fel. (Ezért viszont néhányan igyekeztek rásütni a tudománytalanság vádját.)

1958-ban Kodály áthívta dolgozni az általa vezetett intézetbe, a Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoportjába. 1959-ben osztályvezetői rangot kapott, s egyben ő lett Kodály helyettese. Mestere halálát követően (1967) ő lett az intézet megbízott igazgatója. Kinevezésére azonban már nem kerülhetett sor, mert a Magyar Tudományos Akadémia vezetőségét időközben figyelmeztette néhány hatalomra törő munkatársa, hogy egy akadémiai intézetben nem lehet igazgató egy szerzetes pap. Ekkoriban a Népzene kutató Csoport létét is veszély fenyegette, s Rajeczkyt 1970-ben nyugdíjazták. Megfoszthatták a posztjától, de nem foszthatták meg mindennapos egyházi és tudományos teendőitől: még nagyobb lendülettel látott hozzá az előtte álló feladatoknak. Nagy energiával dolgozott tovább itthon (jelentős középkori kéziratok felfedezésének időszaka ez) és külföldön, hiszen ekkoriban már több nemzetközi feladata is volt az International Folk Music Council (későbbi nevén International Council for Traditional Music) Unesco szervezetben, ahol egy munkacsoport vezetésével bízták meg, s a legmagasabb vezetőségi testületébe is beválasztották. Az 1970-es évtizedben az 1980-as évek elejéig szinte nagyobb megbecsülést kapott külföldön, mint idehaza. A nemzetközi népzene kutató és a gregorián kutatás kezdetől elismerte és igen nagyra értékelte munkáját. Számos külföldi meghívásnak tett eleget, konferenciákon vett részt, egyetemeken tartott előadásokat, egyes egyetemek díszdoktorrá választották, itthon azonban még kandidátusi fokozatot sem szerezhett. A két holt nyelven (latin és görög) kívül beszélt (és írt, olvasott) németül, angolul, olaszul, franciául, olvasott spanyolul, tudott valamennyire lengyelül, olvasott szlovákul és jártas volt a cirill betűs bolgár irodalomban, de mert nem volt hajlandó marxizmusból vizsgát tenni, nem pályázhatott a zenetudomány kandidátusa címre. A helyzet tarthatatlan volt, hiszen külföldön a zenetudomány legmagasabb fórumain ő a legmagasabb szinten képviselte Magyarországot, a szakma tehát nyomást gyakorolt a megfelelő fórumokra. Így az idős Rajeczky a 80-as évek elején végre marxista vizsga nélkül is pályázhatott a kandidátusnál mindjárt magasabb fokozatra (a tudomány doktora fokozat). Nyugdíjba vonulása óta erősebben formálódott körülötte az önálló hazai gregorián munkacsoport is.

Abban, hogy ilyen csoport kialakulhatott, Rajeczky szerzetesi szolgálata szintén óriási szerepet játszott. A politikai helyzet még nem tette lehetővé egy ilyen munkacsoport létrejöttét, s a téma nyílt tanítását. Tanítványaival ebéd utáni sétálások alkalmával, vagy pásztói otthonában vitatta meg a kérdéseket, s a budai várban gyakran parkokban tanította a paleográfiát. Bábkodott a Schola Hungarica gregorián kórus megszületésénél, ő írta a Magyar Gregoriánium hanglemezsorozat egyes darabjaihoz a bevezetőt, s részben maga szerkesztette a hanglemezeket. Pedig közben egészsége is megrendült: lábtrombózis figyelmeztette korának múlására. Gyors felépülését követően azonban ha lehet, még nagyobb lendülettel folytatta a munkát. Szakbizottságok és szerkesztő bizottságok tagjaként mindig fontos javaslatokkal állt elő. Szabolcsi Bence halálát követően ő vette át a *Magyarország zenei története* c. sorozat I. *Középkor* c. kötetének szerkesztését, melynek több fejezetét ő írta. Fiatalabb munkatársait is önzetlenül segítette, nemcsak szakmai tanácsaival, hanem szakszövegeik idegen nyelvre fordításával (ingyen), nyelvórák adásával (ugyancsak ingyen). S közben hány pásztói gyereket tanított nyelvekre - szintén szolgálatból, s hány zenét tanulni vágyó ügyében járt el sürgősen (pl. ha valakinek Pásztón nem kapható kotta kellett)!

Hosszú évtizedek után végre újból taníthatott: ezúttal a Zeneakadémia zenetudományi szakán kérték fel tanításra, amit nagy örömmel vállalt el. Immár a hazai elismerés is megérkezett: nyolcvanadik valamint nyolcvanötödik születésnapján a szorosabb zenei- és a tágabb társadalomtudományi szakma (a középkori témáknál fogva gyakran együtt dolgozott történészekkel, irodalmárokkal, a népzene révén pedig néprajzkutatókkal) konferenciákkal ünnepelte (a nyolcvanötödiken Pásztón), a Zeneakadémia pedig professor emeritus címet adományozott neki. Közben megjelent *A népzene-kutatás történetéről* írt könyve, majd a *Mi a gregorián?* c. könyve. Dolgozott egy másik gregorián témájú könyvön is, ám 1987-ben egy váratlan szívinfarktust követően lassabb munkatempót kellett felvennie. Ez egy darabig ment is, ám sokan nem voltak tekintettel sem a korára, sem betegségére. Éppen annyi szívességet kértek tőle, mint korábban, s ő minden kérést – beleértve a más helyetti misézést és egyéb papi feladatok teljesítését is – éppen olyan szívesen és lelkiismeretesen teljesített, mint annakelőtte. Közvetlenül a halála előtt is két munkát adott postára Pásztón, hogy időben megérkezzen Budapestre. Az egyik egy kollégája nagydoktori védéséhez szükséges opponensi vélemény volt, a másik egy magyarról német szaknyelvre fordítás, szintén egy kollégájának. A halála előtti napokban már panaszkodott arról, hogy mindkettő nagy teher neki, nem szívesen csinálja. A köztünk lévő

---

szinte apai-gyermeki viszony okán kifejeztem neki nemtetszésemet, s kértem, adja vissza legalább a fordítást, hiszen le is lehet azt a munkát hivatalos fordítóval pénzért fordíttatni. Ő azonban ragaszkodott ahhoz, hogy ha egyszer elvállalt valamit, azt becsülettel megcsinálja. Mesélik, reggel ellátta a templomi teendőket (a pásztoi papot helyettesítette, aki éppen kirándult a hívekkel), utána elvitte a postára feladni az elkészített, megígért munkákat, s miután befejezte minden szolgálatát, hazament meghalni. A házban lakó, vele egyidős harangozónak meg is mondta: „Jani ne ijedjen meg! Én most meg fogok halni.” Érezte, hogy a második szívinfarktust nem fogja túlélni.

1958-ban Rajeczky Benjamin *Kaszás a földön a halál* kezdetű halottasé nekünk kezdő sorát választotta tanulmánya címéül egyik népzene tudományi munkájához, melyben a népdal történeti előzményeit, nemzetközi összefüggéseit vizsgálta. Több, mint 60 éves papi hivatása során igen gyakran került szembe a népi mondás szerinti harmadik szükséggel, a halállal. Életében számos kedves tanítványát, fiatalabb pályatársát – köztük Járdányi Pált – valamint tisztelt mesterét, Kodály Zoltánt temette el fájó szívvel. A halál zenei vonatkozásaival, azon belül az emberiség egyik legrégebbi önkifejezési formájával, a halottsiratóással, népzene tudósként Rajeczky foglalkozott a legközvetlenebbül. Ki is érthette volna meg nála jobban a könnyörtelen halál fájalmának kifejezéseként évezredek óta csiszolódó szokás jelentőségét, ha nem a szerzetes pap, aki annyiszor megadta a haldokló számára a végső feloldozást, környezete számára pedig a lelki békét. A halott-siratók összegyűjtésének megkezdése, zenei vonásainak első összegzése Kodály Zoltán nevéhez, a téma további és igen eredményes kutatása Rajeczky nevéhez fűződik. A Kodályt mélységesen tisztelő Rajeczky Benjamin magánemberként többször emlegette, hogy a sokat tapasztalt és szintén hatalmas önfegyelemmel rendelkező egykori tanára a sirató gyűjtések hanganyagát azzal adta át neki feldolgozásra, hogy „Csinálja Maga, nekem mindig sírhatnékam támad, ha ezeket hallom.” A magánember Béni bácsi ehhez olyasmit tett hozzá, hogy „Hát bizony az ember szemé nem maradhat szárazon ezek hallatán”. A téma kutatásában elért kimagasló eredményeiért Rómában a legmagasabb szakmai kitüntetésnek számító Pitré díjat adományozták neki a *Magyar Népzene Tára V. Siratók* c. kötetének megjelenését követően. A halál a legtisztább életű cisztercita szerzetes, a nemzetközi szaktekintélyű zenetörténész-népzene kutató Rajeczky Benjamins sem kímélte. Meleg szíve, amely sokak baját vállalta át magára, 1989. július elsején, életének 88. évében szűnt meg dobogni. A benne szilárdan nyugvó hittel, derűs-, és a világ kicsinyes földi dolgait humorral fogadó és oldó egyéniségével, mindig oly elevenen, melegen csillogó szemével

azóta már csak felülről ragyog ránk. Halála után posthumusz Kossuth-díjban részesítették. De elegendő-e akár a legnagyobb állami kitüntetés is ahhoz, hogy tudjuk, ki volt ő valójában, s hogy örök példaként állhasson mindenki előtt?

Molnár Péter: Az Idő partján (1985)